

SAZON SAYMOVİÇ SURAZAKOV (1925-1980)

Altay Türklerinden folklorist, edebiyat bilimci, şair, yazar Sazon Saymoviç Surazakov 23 Kasım 1925 tarihinde Mayma bölgesinde Saydu kasabasına bağlı Akkoo (Ak Kobi) adlı yerde ailesinin on beşinci çocuğu olarak dünyaya geldi. Bir kam olan babası Sayımı Matyeviç Ak-Koo kolho-zu kurulduğunda ailesiyle birlikte bu kolhoza girdi. Daha sonra Surazakov ve ailesi Ak-Koo'dan üç verst uzaklıktaki Kayınzur'a taşındı.

Sazon'un çocukluk çağı Ak-Koo ile Kayınzur adlı yerde geçti. O babasının topşuur çalarak söylediği destanları ve annesinin anlattığı masalları dinleyerek büyüdü. Fakat Sazon'da en büyük tesiri iyi bir kojuncu olan amcası Mokoluş ile onun destancı arkadaşı Soyongoşev Takpaaş bırakmıştır.

1932 yılında Sazon'un anne ve babası Orta Saydıs'a göçerek, buradaki kolhoza girdiler. Sazon Saydıs'daki ilkokulu bitirerek, 1938-1941 yıllarında Dağlık Altay'da ve Biysk'te maddi sıkıntılar içinde öğrenimine devam etti. Ablası Zoya Saymovna'nın bildirdiğine göre Surazakov bu dönemde yiyecek alacak parası olmadığı için paltosunu satmış ve bütün kışı arkadaşlarından aldığı gömlekleri üst üste giyerek geçirmek zorunda kalmıştır.

Sazon Saymoviç Surazakov 1942 yılında Moskova'dan Oyrot-Tura'ya (şimdiki Gorno-Altay) nakledilen pedagoji enstitüsüne devam etti. Burada ünlü Türkolog N.A. Baskakov'un öğrencisi oldu. Enstitüde öğrenimine devam ederken, Altay Türklerinden P.V. Kuçiyak'ın teşvikleriyle ünlü Altay kayçısı (destan anlatıcısı) N.U. Ulagaşev'den derlemeler yaptı. Bu destancıdan derlediği *Er-Samur*, *Kan Köklön*, *lö Kan Ünti*, *Kara Attu Kan-Küler*, *Şokşıl Mergen*, *Boydon-Kökşi*, *Barçık-Bökö* destanlarını hocası N.A. Baskakov "Dialekt Çernevıh Tatar" adlı eserinde dil yönünden incelemiştir.

1943 yılında henüz öğrenciyken Sazon'u askere alarak cepheye gönderdiler. 1944 yılına kadar S.S. Surazakov II. Dünya savaşında Rus ordusunda yer aldı. Bu savaşta sağ kolundan ve elinden yaralandı. 1946 yılında askerî hastaneden çıkarak Baskalov'un daveti üzerine Moskova'daki Lenin adlı pedagoji enstitüsüne girerek öğrenimine devam etti.

S.S. Surazakov, Moskova'da öğrenim gördüğü yıllarda Altay destan anlatıcılarından Aleksey

İbrahim DİLEK

*Gazi Ü. Fen-Ed. Fak. Türk Dili ve Ed. B. Arş.
Görevlisi*

Galkin'le tanışarak ondan 7738 mısralık en uzun Altay-Türkdestanı olan Maaday-Kara destanını derledi. Bu destan 1973 yılında Moskova'da Surazakov'un Rusçaya çevirisiyle hem Altay Türkçesiyle hemde Rusça olarak "*Maaday-Kara Altay Kay Çörçök -Maaday-Kara Altayskiy Geroyçeskiy Epos*" (Maaday-Kara Altay Kahramanlık Destanı) adıyla yayımlandı. Esere İ.V. Duhov Altay destancılık geleneği ile ilgili bir yazı yazmıştır. Surazakov ise destan anlatıcısı A.G. Galkin'in biyografisi, repertuarı, Maaday-Kara destanının varyantları hakkında bilgiler veren dört makale eklemiştir. Ayrıca eserde B.M. Şulgin'in Altay-Türk destanlarının müzikalitesi ile ilgili bir çalışması da mevcuttur.

Surazakov 1949 yılında yine A.G. Galkin'den *Temene-Koo, Kan-Kapçıkay, Kögütey-Kökşin ve Boodoy-Koo* destanını derledi. Bu tarihten itibaren bugün on ikinci cildine ulaşmış "Altay Baatırlar" adlı Altay-Türk destanları antolojisinin derlenmesine ve neşredilmesine büyük emekleri geçti. Kendisi de bir Altay Türkü olması hasebiyle Surazakov'un yaptığı derlemelerin Altay Folkloru açısından değeri çok büyüktür.

S.S. Surazakov devam ettiği enstitüyü bitirdikten sonra dört yıl lisans üstü eğitim yaptı. 1950 yılında dil ilimlerinin kandidate ünvanını aldı. 1973 yılında 212 Altay-Türk destanından yararlanarak **yaptığı** "*Etapı Razivatıya Altayskogo Eposa*" adlı çalışmasıyla profesör oldu. Böylece o Altay Türkleri arasında yetişen ilk akademisyen, ilk profesör olmuştur.

Henüz 27 yaşında iken Dağlık Altay'da açılan Tarih, Dil ve Edebiyat Enstitüsünün müdürü oldu. Bu enstitünün kurulması sırasında çektiği zorlukları S.Kataşev onun ağzından şöyle nakleder: "Enstitü kurulduğunda, bize yalnızca dört oda verildi. Burada çalışacak insan ve kütüphanemiz yoktu. Enstitünün kadrosu tamamlandıktan sonra evimdeki kitapları getirerek burada bir kütüphane kurdum.

Daha sonra Moskova'ya giderek oradan kitaplar getirdim." Hayatının bundan sonraki bölümünde bu enstitünün tam teşekküllü bir şekilde çalışmasını ve burada çalışacak olan ilim adamlarını yetiştirmekle birlikte Altay folkloru üzerinde yaptığı çalışmalara adadı. Onun yukarıda bahsedilen Altay-Türk destanları antolojisine katkılarının di-

şında Altay folkloru ve edebiyatıyla ilgili bir çok eseri mevcuttur. Bu eserleri şunlardır: "Altay Literatura" (1962), "Altay Albatının, Oos Tvorçestvozi" (1960), "Geroyçeskoe Skaznie Ob Altae-Buçae" (1961), "P.V. Kuçiyak" (1957), "Kayçı N. Ulağaşev" (1961), "Geroyçeski Epos Altaytsev" (1958), "Altay Folklor" (1975), "Altay Kep le Ukaa Söstör" (1956), "Altay Albatının Çümdü Söstöri" (1961). Yazarın bu eserlerinin bir çoğunun Altay Türkçesiyle kaleme almış olması bizim için ayrıca önemli bir husustur.

Yukarıda adları zikredilen eserlerinde Surazakov Altay-Türk folkloru ve edebiyatı üzerindeki incelemeleriyle bu konulardaki çalışmalara bir sistem dahilinde yön vermiştir. Bu eserlerinden; şair, yazar, folklorist Pavel Vasilyeviç Kuçiyak ve destancı Nikolay Ulağaşeviç Ulağaşev hakkında yazdığı biyografik eserleri daha sonra onun Altay-Türk edebiyatı ve folkloru sahasında yapacağı kapsamlı çalışmalarının temelini oluşturmuştur. Mesela, "**Altay Literatura**" (Altay Edebiyatı) adlı 202 sayfalık eserinde Altay-Türk Edebiyatını dönemlerine ayırmış başlangıcından İkinci Dünya Savaşı sonrasına kadar teorik ve kronolojik açıdan inceleyerek Altay-Türk edebiyatının önemli isimleri olan M.V. Çevalkov, M.V. Mundus Edokov, P.A. Çagat Stroyev ve P.V. Kuçiyak'ın biyografilerini vererek edebi şahsiyetleri üzerinde durmuştur.

Surazakov 1975 yılında yayımladığı ve hocası N.A. Baskakkov'a ithaf ettiği 231 sayfalık "*Altay Foklor*" isimli eserinde ise Altay-Türk folkloruna ait türler, bu türler üzerindeki çalışmalar üzerinde durmuştur. Yazarın en önemli eserlerinden olan ve ölümünden beş yıl sonra 1985 yılında Moskova'da Rusça olarak yayımlanan "*Altayski Geroyçeskiy Epos*" adlı 256 sayfalık eserinde ise Altay-Türk destanlarının muhtevaları, teşekkül devirleri ve "Altay-Buuçay", "Maaday-Kara", "Kö-gütey" destanlarının varyantları üzerinde durmuştur.

Surazakov kendisinin ve birlikte çalıştığı folkloristlerin yaptığı derlemeleri de değerlendirmiştir. Bunlardan 267 Altay-Türk atasözünün yer aldığı "*Altay Kep Söstör lö Ukaa Söstör*" adlı eserini 1956 yılında yayımladıktan sonra 1961 yılında atasözleri, bilmece, kojonlar, efsaneler, bazı Altay-Türk oyunları ve alkış sözlerinin yer aldığı

71 sayfalık "*Altay Albatunun Çümdü Söstöri*" adlı eserini yayımlamıştır.

S.S. Surazakov'un Altay-Türk folkloru ve edebiyatı üzerindeki çalışmalarının yanında bir şair ve yazar olarak dikkate değer eserleri mevcuttur. O İlmî çalışmalarının yanında 1949 yılından itibaren edebiyatla da meşgul olmuştur. Bu tarihten itibaren onun şiir ve hikâyeleri "Altay'ın Dağlarında" adlı seride ve mahallî gazetelerde çıkmaya başlamıştır. 1954 yılında S. Surazakov'un "Stihter le kuuçındar" (Şiirler ile Hikâyeler) adlı ilk antolojisi neşredildi. Ondan sonra "Süügen terim" (Sevdiğim Yer) (1959), "Kuuçındar" (Hikâyeler) (1960), "Tuuladın Eezi" (Dağların İyesi) (1962), "Çankır enir" (Çakır Akşam) (1966), "Kayçı" (Destancı) (1966) ve "Est takoy narod" (Böyle Millet Var) (1975) adlı kitapları neşredildi. S.S. Surazakov 1958 yılında RSFSR'nin yazarlar birliği üyesi olmuştur.

S.S. Surazakov şiir ve hikâyelerinde daha çok Sovyet düzeninin getirdiği yeni değişmeler ve buna bağlı olarak değişen günlük hayat ve düşünceleri işlemiştir. Onun u tarz eserlerinde Sovyet edebiyatının adeta bütün Sovyetler Birliği'nde tekdüzelik gösteren tema ve ifadelerine rastalamak mümkündür. Mesela "*Ulu Gaye*" adlı şiirinde Surazakov kominizmin insan hayatına getirdiklerini "Ne tarafa baksam şehirler kuruluyor, ne tarafa gitsem motorlar çalışıyor" şeklinde ifade etmeye çalışır. Ona göre Sovyet halkının yüce gayesi bütün insanlığın da ortak yüce gayesi olmalıdır. Bu gaye kominizmdir. Halkın huzur içinde yaşaması, mutlu, rahat hayat sürmesi bu kelimeye bağlıdır.

S.S. Surazakov "*Dağların İyesi, Biziz*" adlı şiirinde Altay Türklerinin inançlarıyla kominizm sistemini ve modernizmi mukayese eder. Sovyet insanın dağların, nehirlerin "iyelerinden" korkmadığı, ona inanmadığını, insanı tabiata bağlamak yerine, tabiatı kendisine bağlayarak ondan çok fayda sağladığını anlatmaya çalışır. Şiir şöyledir:

T n lard n Eezi

*Biyik kırdın ajuzına çıktım
Bastıra Altay mınan körünet.
Ba-taa, Altayımın tarajın!
Süünip, kıygırar kininim kelet.*

*Eeeeeey! Menin ümime
Mim ünder karuzın berdi.
Ol ünder başka başka,
Te onçozi omok, süünçülü boldı.
Kenetiyn menin sanaama
Ozogo ulustın kuuçımı kirdi:
"Biyik kırdın bajına
Çıkkın kiji unçukpas edi.
Tuular eezinen taltanıp,
Tabış çıkar bay ödötön edi.
"Mımı sananıp, katkım keldi:
Kandy andy tuular eezi?!
Ulustı unçukttrbay türgüzerge
Kamdardın tapkan tögünü!
Mekele tondı kolgo tutkan
Mekeçi (anmalar antarılgan!
Emdi luulardın eezi-bis!
Eeeeeey, keen Altayıs!*

Dağlar n İyesi

*Büyük dağın zirvesine çıktım
Buradan bütün Altay görünüyor.
Altayımın şaşırtıcı güzelliği!
Sevinçten haykırasım geldi.
Eeeeeey! Benim sesime
Binlerce ses karşılık verdi.
O sesler başka başka,
Fakat hepsi mükemmel, sevgi dolu.
Aniden benim aklıma
Eski insanların hikayesi geldi.
"Büyük dağların başına
Çıkan kişi ses çıkarmazdı.
Dağlar iyесinden çekinip,
Sessizce çekip giderdi
"Bunu düşününce gülesim geldi:
Bu nasıl dağlar iyesi?!
İnsanları sessizce yürütmek için
Kamların bulduğu yalan!
Hileyle halkı ellerinde tutan
Hilecilerin düzeni devrildi!
Şimdi dağların iyesi biziz!
Eeeeeey, güzel Altayımız!*

Buna rağmen Surazakov'un edebi eserlerinde içinde yetiştiği sistemde kendine yer bulmaya çalışan bir bilim adamının istekleriyle vatanına ve milletine duyduğu sevgi ve bağlılık hislerinin çelişkisi vardır. Onun eserlerindeki bu çelişki en güzel şekilde "Andıy Albatı Bar" (Öyle Millet Var) şiirinde göze çarpar. Bu şiir şöyledir:

And y Albat Bar!

Men künbadıştan kelgen
burjuyla ermekteşkem.
Ol boyun uçemy dep ayıkan.
"Men altay" deerimde, ol büttegen.
"Andy albatı bar da?" degen.
Eh, burju! neni sege aydar?
Bilerim slerdi, uyalbas tanmalardi.
Sler menin kiçinek albatımdı
Kartadan çek kırıp salganaar.
"Altayı baylık, albatızı kiçik.
Örö çıkpas, öspös " deskeneer.
Azydan beri, Törölime umzamp,
Terimdi blaap alarga türgeneer.
Tok, burju, andy albatı bar!
Tuulu Altay, törölim de bar!
Slerdi burjuylar biste de bolgon,
Te Oktyabr olordı talmap koygon.
Onun beri köp tıldar ötti.
Emdi, burju, tündeştirip köröli
Slerdin le bistin tadın-türimisti,
Kemibis artıkaar, akalaar emeş?
Altan tıl ulu Oktyabrga!
Altan tıl-özimnin tıldarı.
Onçogor köriger: kanayıp tarangan
Menin terim Akaydın tınları!
Menin albatım, ırıstu albatı.
Tayrap turu tuulardın baylığı.
Bistin kultura slerdiynen artık.
Bistin iskusstvo slerdiynen biyik.
Bis slerden emeş te tabıs emes,
Slerdin amadugar bistiyine tetpes.
Kederi tur burju tıdınmar.
Men Allay kiji...Andy albatı bar!

Öyle Bir Millet Var!

Ben gün batsından gelen
burjuvayla konuştum.
O kendisinin bilim adamı olduğunu söyledi.
"Ben allayım " dediğimde o inanmadı.
"Öyle millet var mı?" dedi.
Eh, burjuva! Sana ne söyleyeyim!
Sizleri biliyorum, sizin gibi utanmazları.
Sizler benim küçücük halkımı
Haritadan silmek istiyorsunuz.

"Ahay zengin, halkı yabanî.
Yükselmez, gelişmez" diyorsunuz.
Eskiden beri, Anayırduma yönelip,
Yurdumu almak istiyorsunuz.
Hayır, burjuva, öyle halk var!
Dağlık Altay, vatanım da var!
Sizin gibi burjuvalar bizde de vardı,
Fakat Ekim onları yok etti.
O zamandan beri çok yıllar geçti.
Şimdi, burjuva, karşılaştırıp görelim
Sizinle bizim hayatımızı,
Hangimiz daha iyi, ilerde?
Ekime altmış yıl oldu!
Altmış yıl, gelişmenin yılları.
Hepiniz görün: nasıl güzelleşti
Benim yerim Altay'ın dağları!
Benim halkım, mutlu halk.
Yayıp duruyor dağların zenginliği.
Bizim kültürümüz sizinkinden daha iyi.
Bizim sanatımız sizinkinden yüksek.
Biz sizden alçakta değiliz,
Sizin gayeniz bize ulaşamaz.
Geride dur burjuva pis kokunu yayma.
Ben Altay kişi... Öyle millet var!

Surazâkov "Argımak" adlı Altay-Türk efsanesinden esinlenerek yazdığı "Argımak" adlı uzun manzumesinde ise baskıcı ve zalim bir kağan tarafından anne ve babasının elinden zorla alınmış Aydar adlı bir delikanlının hürriyet mücadelesini anlatır. Şiirde Aydar'a bir ihtiyar gerçekleri anlatarak ona yol gösterir, kurtulması için Argımak atını bulması gerektiğini söyler. Bunu neticesinde gerçekleri öğrenen Aydar Argunak'ın terini içerek yakalandığı hasatlıktan kurtulur. Zalim kağanın aşık olduğu Ay-Sılu adlı kızıyla birlikte efsanevi at Argımak'a binerek kaçar. Anne ve babasına kavuşur. Kanatimize göre bu şiir sembolik bir tarzda yazılmıştır. Şiirde hürriyet mücadelesi anlatılan Aydar Altay Türklerini, Argımak atı ise Altay Türklerinin kültür değerlerini temsil etmektedir.

Yukarıda kısaca hayatı, ilmi ve edebî şahsiyeti hakkında bilgiler verdiğimiz Sazon Saymoviç Surazâkov 10 Mart 1980 tarihinde ölmüştür. 70. doğum yıl dönümünde Dağlık Altay Özerk Cumhuriyetinin başkenti Gorno Altay'da bir anma günü

düzenlenmiş; Türkiye, Moğolistan, Başkurdistan, Dağıstan, Kırgızistan, Hakasya, San Petersburg, Novosibirsk, Barnaul ve Kemerova'dan katılan ilim adamları folklor, edebiyat, dil, tarih, etnoğrafya, arkeoloji ile ilgili tebliğler sunmuşlardır. Bu

anma gününün büyük bir katılımı ile gerçekleşmiş olması onun Altay-Türk folkloru ve edebiyatına hizmetlerini göstermektedir. Toplantıda sunulan tebliğler "Altay i Tyurko-Mongolskiy Mir" adıyla 1995 yılında Gorno-Altay'da neşredilmiştir.

KAYNAKLAR

KATAŞ, S.
1977	M. Opongoşeva, V.Çiçinov,
Altay Literatura, Gomo-Altay.	KİNDİKOVA, N.
1994	Emdigi Altay Lirikanın Keerde-
mi, Gorno-Altay.
KATAŞEV, S.
1992	"Naukaga berilgen türüm", S.
Kataşev, N. Kindikova, <i>Altay
Literatura Kereginde Sanalaar</i> ,
Gorno-Altay.	PALKİNA, P.A.
TADİKİN V.N.
1980	"Sazon Saymoviç Zurazakov",
<i>Sovyetskaya Tyurkologiya</i> , No:2.
Mart-Nisan, Bakü.
KAZAGEÇEVA, Z.
1978	S.Surazakov, Altay Literatura,
Gorno-Altay,		